

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА ☆ LAWYER HERALD

ХУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416

Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

1 СОН, 2 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 1, ВЫПУСК 2

LAWYER HERALD

VOLUME 2, ISSUE 1

TOSHKENT - 2021

ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ. ҲУҚУҚИЙ
ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ

- 1. ХУЖАНАЗАРОВ Азизжон Анварович**
“ҲУҚУҚИЙ ЭКСПЕРТИЗА” ИНСТИТУТИНИНГ НАЗАРИЙ
ЖИҲАТЛАРИ.....9
- 2. ТУРАЕВ Акмал Панжиевич**
ҲУҚУҚНИ АМАЛГА ОШИРИШ САМАРАДОРЛИГИГА ЭРИШИШ
ИСТИҚБОЛЛАРИ.....19
- КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ. МОЛИЯ
ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ**
- 3. ЗУЛФИҚОРОВ Шерзод Хуррамович**
ПАРЛАМЕНТ НАЗОРАТИНИ АМАЛГА ОШИРИШДА ДЕПУТАТЛАР
ФАОЛЛИГИНИ КУЧАЙТИРИШНИНГ ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
ЖИҲАТЛАРИ.....28
- 4. ҲАМРОЕВ Элдор Отамуродович**
“ДАВЛАТ ПОЙТАХТИ” ТУШУНЧАСИ ВА УНИНГ ҲУҚУҚИЙ
БЕЛГИЛАРИ.....40
- 5. НОРМУХАМЕДОВА Сурайёхон Бобир қизи**
К ВОПРОСУ О ПРИМЕНЕНИИ ПРИНЦИПОВ АДМИНИСТРАТИВНЫХ
ПРОЦЕДУР В СФЕРЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ.....49
- ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА
ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ**
- 6. РАҲМАТОВ Анвар Исламович**
СПОРТДА ИНТЕЛЛЕКТУАЛ МУЛКНИ ШАРТНОМАВИЙ ТАРТИБГА
СОЛИШ МАСАЛАЛАРИ.....63
- 7. ТОШБОЕВА Робия Собировна**
РЕФОРМИРОВАНИЕ ПРИРОДНОРЕСУРСОВОЙ КАДАСТРОВОЙ
СИСТЕМЫ УЗБЕКИСТАНА: СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ПУТИ
ИХ ПРАВОВОЙ РЕГЛАМЕНТАЦИИ.....74
- 8. МУКУМОВ Бобур Мелибой уғли**
ПРОБЛЕМЫ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ИЗЪЯТИЯ
ЗЕМЕЛЬНЫХ УЧАСТКОВ ДЛЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ И
ОБЩЕСТВЕННЫХ НУЖД В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН.....86
- 9. МАДУМАРОВ Талантбек Толибжонович**
МИКРОКРЕДИТ ТАШКИЛОТЛАРИНИ ҚАЙТА ТАШКИЛ ЭТИШ ВА
ТУГАТИШ АСОСЛАРИ ВА ТАРТИБИ.....98

- 10. ХУДАЙБЕРДИЕВА Гулнора Аманмуродовна**
ТУРДОШ ҲУҚУҚЛАРНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ: ХОРИЖИЙ ВА МИЛЛИЙ ТАЖРИБА.....120

МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИЖТИМОИЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ

- 11. МУСАЕВ Бекзод Турсунбоевич**
МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИ ВА БАНДЛИК СОҲАСИДА ХУСУСИЙ
БАНДЛИК АГЕНТЛИКЛАРИ ФАОЛИЯТИНИНГ ҲУҚУҚИЙ
ТАРТИБГА СОЛИШ БЎЙИЧА ЕВРОПА ИТТИФОҚИ
ТАЖРИБАСИ..... 119

- 12. МАРИПОВА Севархон Арибжановна**
МЕҲНАТ НИЗОЛАРНИ ҲАЛ ЭТИШДА МЕДИАЦИЯ
ИНСТИТУТИНИНГ АҲАМИЯТИ (НАЗАРИЯ ВА
АМАЛИЁТ).....132

- 13. ҚУЧҚАРОВ Хамидулло Абдурасулович**
МЕҲНАТ НИЗОЛАРИНИ СУДГАЧА ВА СУД ТАРТИБИДА КЎРИБ
ЧИҚИШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ.....140

**ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ
ОЛИШ. КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ**

- 14. ОТАЖОНОВ Аброржон Анварович,**
КУШБАКОВ Дилшод Мусурмонкулович
МАСТЛИК ҲОЛАТИДА ЖИНОЯТ СОДИР ЭТГАН ШАХСЛАРНИНГ
ЖИНОИЙ ЖАВОБГАРЛИГИ ВА УНГА ҚАРШИ КУРАШИШНИНГ
ЖИНОЯТ-ҲУҚУҚИЙ ЧОРАЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.....151

- 15. АЛЛАНОВА Азизахон Авазхоновна**
ҚОНУНГА ХИЛОФ РАВИШДА ЧЕТ ЭЛГА ЧИҚИШ ЁКИ ЎЗБЕКИСТОН
РЕСПУБЛИКАСИГА КИРИШ УЧУН ЖИНОИЙ ЖАВОБГАРЛИК:
МУАММО ВА ТАКЛИФ.....166

- 16. АЧИЛОВ Алишер Темирович**
ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ҚОНУНЧИЛИГИДА ТАШҚИ ИҚТИСОДИЙ
ФАОЛИЯТ СОҲАСИДАГИ ЖИНОЯТЛАР УЧУН ЖАВОБГАРЛИКНИНГ
ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ 175

- 17. НУРМУҲАММЕДОВА Гўзалхон Баходировна**
КОРРУПЦИЯ БИЛАН БОҒЛИҚ ЖИНОЯТЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ
МЕХАНИЗМЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ: УСУЛЛАРИ ВА
ЙЎНАЛИШЛАРИ.....189

18. АЗИМОВ Тохир Саидович
«ЖАМОАТ ТАРТИБИ» ВА «ЖАМОАТ ХАВФСИЗЛИГИ»
ТУШУНЧАЛАРИНИНГ ЎЗARO ФАРҚЛАНИШИ ҲАМДА
БОҒЛИҚЛИГИНИНГ ИЛМИЙ ТАҲЛИЛИ.....202

**ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА, ТЕЗКОР-
КИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ**

19. ЮГАЙ Людмила Юрьевна,
ГАДЖИЕВ Хагани Моҳуббат оглы
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЦИФРОВОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ ПРИ ДОКАЗЫВАНИИ
ФАКТА РАСПРОСТРАНЕНИЯ ЛОЖНОЙ ИНФОРМАЦИИ В
ИНТЕРНЕТЕ.....208

20. ХАЛИЛОВ АКРАМ УТАМУРАДОВИЧ
СУД ЭКСПЕРТИЗА ЛАБОРАТОРИЯЛАРИНИНГ АККРЕДИТАЦИЯСИ -
СУД ЭКСПЕРТИЗА ФАОЛИЯТИНИ ЯНАДА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ
ЙЎНАЛИШЛАРИДАН БИРИ.....219

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

21. ГАФУРОВА Нозимахон Эльдаровна
ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ДОСТУПА К ПЕЧАТНОЙ ИНФОРМАЦИИ
У ЛИЦ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ В УЗБЕКИСТАНЕ.....229

22. ВАЛИЖОНОВ Далер Дилшодович
ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ МЕЖДУНАРОДНО – ПРАВОВЫХ ОСНОВ
СОТРУДНИЧЕСТВА ОРГАНОВ ПРОКУРАТУРЫ В БОРЬБЕ С
ПРЕСТУПНОСТЬЮ.....238

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

23. ЮЛДАШОВ Абдумумин
ГЕОГРАФИК КЎРСАТКИЧ ТУШУНЧАСИ ВА ИҚТИСОДИЁТНИ
МУСТАҲКАМЛАШДА УНИНГ ТУТГАН ЎРНИ.....249

24. МИРУКТАМОВА Феруза Лутфуллаевна
ОБ ОПЫТЕ ПРАКТИЧЕСКОГО ПРИМЕНЕНИЯ В ОТНОШЕНИИ
НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ МЕР ОТВЕДЕНИЯ И ТЕХНОЛОГИЙ
ВОССТАНОВИТЕЛЬНОГО ПРАВОСУДИЯ В ЗАРУБЕЖНЫХ
СТРАНАХ И УЗБЕКИСТАНЕ.....258

25. ЯКУБОВА Ирода Бахромовна, ЯКУБОВ Ойбек
ШАХСИЙ ҲАЁТ ДАХЛСИЗЛИГИ МАСАЛАЛАРИНИНГ ЎЗБЕКИСТОН
ҲАМДА ЧЕТ ЭЛ МАМЛАКАТЛАРИ ҚОНУНЧИЛИГИ БЎЙИЧА
ҚИЁСИЙ ТАҲЛИЛИ.....268

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

ХАЛИЛОВ Акрам Утамурадович

Адлия вазирлиги хузуридаги Х.Сулаймонова номидаги

Республика суд экспертизаси маркази директори

E-mail: info@sudex.uz

СУД ЭКСПЕРТИЗА ЛАБОРАТОРИЯЛАРИНИНГ АККРЕДИТАЦИЯСИ - СУД ЭКСПЕРТИЗА ФАОЛИЯТИНИ ЯНАДА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИДАН БИРИ

For citation (иктибос келтириш учун, для цитирования):
ХАЛИЛОВ А.У. СУД ЭКСПЕРТИЗА ЛАБОРАТОРИЯЛАРИНИНГ
АККРЕДИТАЦИЯСИ - СУД ЭКСПЕРТИЗА ФАОЛИЯТИНИ ЯНАДА
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИДАН БИРИ // Юрист
ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 1 (2021), Б. 219-228.

1 (2021) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2021-1-20>

АННОТАЦИЯ

Мақолада Адлия вазирлиги хузуридаги Х.Сулаймонова номидаги Республика суд экспертизаси маркази суд-экспертиза лабораторияларини ISO/IEC 17025:2017 “Тадқиқот ва калибрлаш лабораториялари ваколатлилигига қўйиладиган умумий талаблар” халқаро стандарт талабларига мувофиқ аккредитациядан ўтказиш имкониятлари кўриб чиқилиб, муаммоли масалалар ва истикболлари таҳлил қилинмоқда.

Калит сўзлар: лаборатория аккредитацияси, аккредитация тизими, сифат бўйича қўлланма, аккредитация доираси, суд-экспертиза лабораториялари Низоми, усуллар валидацияси, верификация.

ХАЛИЛОВ Акрам Утамурадович
Директор Республиканского центра
судебной экспертизы им.Х.Сулаймановой
при Министерстве юстиции
E-mail: info@sudex.uz

АККРЕДИТАЦИЯ СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНЫХ ЛАБОРАТОРИЙ КАК ОДНО ИЗ НАПРАВЛЕНИЙ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривая возможность аккредитации судебно-экспертных лабораторий Республиканского центра судебной экспертизы им. Х.Сулаймановой при Министерстве юстиции на соответствие международному стандарту ISO/IEC 17025:2017 “Общие требования к компетентности испытательных и калибровочных лабораторий” исследуются проблемные вопросы и перспективы.

Ключевые слова: аккредитация лабораторий, система аккредитации, руководство по качеству, область аккредитации, положение о судебно-экспертной лаборатории, методика валидации, верификация.

XALILOV Akram

Director of the Republican center of forensic expertise
named after X.Sulaymanova under the ministry of Justice
e-mail: info@sudex.uz

ACCREDITATION OF FORENSIC LABORATORIES AS ONE OF THE DIRECTIONS FOR IMPROVING THE ACTIVITIES OF FORENSIC EXPERTISE

ANNOTATION

In this article the author considers possibility of accreditation of the forensic laboratories of the Republican center of forensic expertise after named X.Sulaymanova under the ministry of Justice in accordance with ISO/IEC 17025:2017 «General requirements for the competence of testing and calibration laboratories» international standard. Take notice to the problems and prospects.

Keywords: laboratory accreditation, accreditation system, quality manual, laboratory regulations, sphere of accreditation, method of validation and verification.

Илмий асосланган экспертиза тадқиқот усулларини ишлаб чиқиш, суд экспертларни тайёрлаш ва уларни малакасини ошириш тизимини такомиллаштириш ҳамда уларни самарали бошқариш сифат менеджменти суд экспертиза фаолияти самарадорлигини ошириш пойдевори бўлиб ҳисобланади. Шу нуқтаи назардан, тадқиқотларни ўтказиш малакасини талаб даражада сақлашга имкон берадиган яхши ишлайдиган тизимни шакллантириш муҳим. Бундай тизим аккредитация тизими деб номланади.

Аккредитация (лот, *accredo*, “ишониш”) – объект (муассаса, ташкилот, лаборатория ёки бўлим) фаолиятининг стандартнинг белгиланган кўрсаткич, мезон ва талабларига мос келишини расман тасдиқланиш жараёни бўлиб ҳисобланади.

Суд-экспертлари ўртасидаги соғлом рақобат тизими ушбу муаммони биринчи ўринга олиб чиқади, чунки бу уларнинг ваколатларини аниқлашга, суд экспертнинг маълум бир мутахассислик бўйича тўғри ишлаётганлигини тасдиқлашга, қўлланиладиган усулларнинг ишончлилигига ва шу сабабли натижаларнинг ишончлилиги ва холислигига алоҳида муносабатни талаб этади. Бугунги кунда Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ҳузуридаги Х.Сулаймонова номидаги Республика суд экспертизаси маркази (кейинги ўринларда- Марказ деб юритилади)да суд эксперт ходимларни малакасини ошириш ва уларни мукамал даражада тайёрлаш бўйича алоҳида тизим ишлаб чиқилган бўлиб, мунтазам равишда улар аттестациядан ўтказиб турилади, услубий таъминотни ишлаб чиқиш ва уни амалиётда қўллаш учун алоҳида тартиб мавжуд, фойдаланиладиган техник жиҳозлар учун техник талаблар белгиланган. Жаҳон амалиётида суд экспертиза тадқиқот натижаларининг ишончлилигини ошириш ва суд жараёни билан боғлиқ хатоликларни камайтириш мақсадида суд экспертиза лабораториялари ГОСТ ISO/IEC 17025-2019 (ISO/IEC 17025:2017) “Тадқиқот ва калибрлаш лабораториялари ваколатлилигига қўйиладиган умумий талаблар” халқаро стандарт талаблари бўйича аккредитациядан ўтказилади [1].

Европа криминалистик ташкилотлар тармоғи (ENFSI) директорлар кенгашининг тавсияларига кўра, Европа Иттифоқининг барча суд экспертиза лабораториялари ўз фаолиятида мазкур стандарт талабларига амал қилишлари зарур. Лабораторияларни аккредитациядан ўтказиш бўйича халқаро ташкилот (ILAC) томонидан суд экспертиза лабораториялари фаолиятида ISO/IEC 17025 стандартини қўллаш бўйича ILAC-G19:2002 «Guidelines for Forensic Science Laboratories» қўлланмаси ишлаб чиқилган ва тасдиқланган.

Бугунги кунда давлатимиз турли халқаро лойиҳалар ва ташкилотларга, шу жумладан суд ва экспертлар ҳамжамияти ҳамкорлиги соҳасида фаол интеграция сиёсатини олиб бормоқда. Шу нуқтаи назардан, маҳаллий суд-экспертиза лабораторияларини халқаро стандартларга мувофиқлиги бўйича аккредитациядан ўтказиш алоҳида аҳамиятга эга, чунки уларнинг талабларга мувофиқлиги бир хил илмий ва техник ихтисосликнинг турли экспертиза муассасаларида, уларнинг ташкилотларидан қатъий назар, бир хил объектларни экспертизада ўрганиш натижасида аниқлик билан таққосланадиган натижаларни олишнинг ҳақиқий истиқболини очиб беради. Бундан ташқари, аккредитация Ўзбекистон Республикасининг “Суд экспертизаси тўғрисида”ги Қонунининг 12-моддасига кўра, суд-экспертлик амалиётига ягона илмий-услубий ёндашувни, айтиб бериш билан бир хил ихтисосликдаги давлат суд-экспертиза муассасаларида суд экспертизасини ташкил этиш, ўтказиш, давлат суд-экспертларини касбий тайёрлаш ва ихтисослаштиришни таъминлайди [2].

Аккредитациядан ўтгандан сўнг, лабораторияда ўтказилган тадқиқот натижалари ва эксперт хулосалари халқаро судлар томонидан шубҳасиз исботлов воситаси сифатида қабул қилиниши мумкин. Масалан, халқаро гиёҳвандлик воситалари ёки қурол яроқ савдоси билан боғлиқ жиноий ишларни тергов қилиш ва суд жараёнларида гумонланувчи(айбланувчи) сифатида жалб қилинган шахслар турли давлатларнинг ҳудудларида ҳибсга олиниши ва тергов қилиниши мумкин, аммо аккредитациядан ўтган лабораторияда ўтказилган экспертиза тадқиқот натижалари терговга жалб қилинган барча давлатларда амал қилади.

Лабораторияларни аккредитациядан ўтказиш миллий аккредитация органлари бошчилигидаги аккредитация тизимларида амалга оширилади, улар ўз фаолиятларини муайян турдаги лабораторияларга қаратади. Бунда аккредитация натижаларининг халқаро миқёсда тан олиниши миллий органларнинг (ILAC) доирасида тан олиниши тўғрисидаги кўп томонлама битимга қўшилиши билан ҳал қилинади. Мазкур битим миллий аккредитация органларидан бири томонидан аккредитациядан ўтган лабораторияда олинган натижаларни битимнинг барча иштирокчилари томонидан тан олинишини таъминлайди. Бугунги кунда Ўзбекистон Республикасида “Аккредитация маркази” Давлат унитар корхонаси суд-экспертиза лабораторияларини аккредитациядан ўтказиш бўйича халқаро ташкилотнинг (ILAC) ҳамкори бўлиб ҳисобланади [3, 4]. Шунини қайд этиш лозимки, шу кунга қадар Ўзбекистонда суд-экспертиза лабораторияларини халқаро аккредитациядан ўтказиш схемаси амалиётга тўлиқ тадбиқ этилмаган эди.

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ҳузуридаги Х.Сулаймонова номидаги Республика суд экспертизаси маркази лабораториялари ГОСТ ISO/IEC 17025-2019 (ISO/IEC 17025:2017) стандарт талабларига асосан халқаро аккредитациядан ўтиш бўйича илк тажрибага эга бўлди^[5]. Марказ Ўзбекистон Республикасида суд экспертлик фаолияти билан шуғулланувчи ташкилотлар ичида биринчи бўлиб ГОСТ ISO/IEC 17025-2019 (ISO/IEC 17025:2017) стандарт талабларига мувофиқ аккредитация жараёнини ўтказди. Марказ лабораторияларини аккредитациядан ўтказиш ишлари бевосита БМТнинг гиёҳвандлик ва жиноятчиликка қарши курашишнинг Марказий Осиёдаги минтақавий ваколатхонасининг Марказий Осиё давлатлари учун 2015-2020 йилларга мўлжалланган “Илмий тадқиқотлар ва тенденциялар таҳлили” мавзусидаги лойиҳасининг “Ўзбекистон Республикаси Ички Ишлар Вазирлиги ва Адлия вазирлиги эксперт-криминалистик лабораториялари имкониятларини мустаҳкамлаш” компоненти доирасида амалга оширилди. Марказнинг Одам ДНКси суд биологик экспертизаси лабораторияси ва Материаллар, ашёлар ва буюмлар криминалистик экспертизаси лабораториялари танланган аккредитация доираси бўйича халқаро аккредитациядан ўтди ва аккредитация аттестатига эга бўлди (1, 2-расмлар).

1, 2-расмлар. Аккредитация аттестати

Ҳозирги кунда Марказнинг Суд хатшунослик экспертизаси ва Суд фонография экспертизаси лабораторияларини танланган аккредитация доирасида аккредитациядан ўтказишга қаратилган тайёргарлик ишлари олиб борилмоқда. Аккредитациядан ўтишга тайёргарлик жараёни амал қилувчи техник жараён ҳужжатларини ишлаб чиқиш, мавжуд техник жиҳозларни инвентаризациядан ўтказиш, лаборатория фаолиятини метрологик таъминотини амалга ошириш, усуллар валидацияси ва верификациясини ўтказиш, лабораториялараро синов текширувлари ёки профессионал тест текширувларини ўтказиш, аккредитация ташкилотига аккредитациядан ўтказиш ҳақида ариза тайёрлаш ва юбориш каби бир қатор тадбирларни ўз ичига олади. Аккредитациядан ўтган ва ўтадиган лабораториянинг энг асосий ҳужжати бу суд экспертиза ташкилоти (лабораторияси) нинг Сифат бўйича қўлланмаси, умумий жараён ҳужжатлари, техник жараён ҳужжатлари ва танланган аккредитация доираси бўлиб ҳисобланади. Сифат бўйича қўлланма ташкилот (лаборатория) нинг сифат менеджмент тизимини белгилайди. Унда Сифат менеджментига қўйиладиган асосий талаблар ва сифат соҳасидаги раҳбариятнинг маъсулиятлари белгиланади. Сифат бўйича қўлланма лаборатория сифат соҳасидаги фаолиятини ГОСТ ISO/IEC 17025-2019 (ISO/IEC 17025:2017) стандарт талабларига тўлиқ мос равишда мувофиқлаштиради. Шундан келиб чиқиб, Сифат бўйича қўлланма талаблари лабораторияда тадқиқотни ташкиллаштириш ва ўтказишда иштирок этувчи барча ходимлари учун мажбурий бўлади.

Сифат бўйича қўлланма билан танишиб чиқиш варақаси уни барча ходимлар маълумотига етказилганлиги ва қўллаш учун мажбурий характерга эга эканлигидан далолат беради. Марказнинг суд-экспертиза лабораториялари тўғрисидаги Низомлари ва Сифат бўйича қўлланмасида лаборатория структураси, унинг вазифа ва функциялари, ҳуқуқ ва мажбуриятлари, жавобгарлиги, фаолиятни ташкил этилиши, ходимлар билан ишлаш, атроф-муҳит мониторинги, техник жиҳозлар, ўлчов воситалари билан таъминланганлиги, тадқиқот усулларига эга эканлиги, техника хавфсизлиги талаблари, тадқиқот объектлари, тадқиқот натижаларини расмийлаштириши тартиби, ҳужжатларни сақлаш ва юбориш тартиби сифат менеджмент ҳужжатларини юритиш тартиби, лабораторияни бошқа ташкилотлар билан ўзаро алоқаси ва бир қатор бошқа масалалар кўрсатиб ўтилган [6, 7].

Аккредитация доираси текширилаётган объектларнинг номини, ўтказиладиган тадқиқот ёки аниқланиши керак бўлган хусусиятларни,

тадқиқотларга қўйиладиган талабларни белгилайдиган, шунингдек, тадқиқот ва ўлчовларнинг қоидалари ва усулларини ўз ичига оладиган меъёрий ҳужжатларни акс эттиради. Аккредитациядан ўтган суд-экспертиза лабораториялари ўз фаолиятида маълум талабларга жавоб берадиган тадқиқот усулларидан фойдаланишлари керак. Энг аввало, мазкур усуллар тадқиқотларни ўтказиш ва ўлчашда ишончли натижаларни олишни таъминлаши керак. Бунинг учун лаборатория барча қўлланилган усуллари бошқа ваколатли ташкилотларда текширувдан ўтганлигини (одатда усуллар халқаро ёки миллий стандартларда чоп этилади) ёки лаборатория ичида валидациядан ўтганлигини тасдиқлаши керак.

Валидация-объектив далилларни келтириш орқали усулни тасдиқлаш жараёни бўлиб, усул аналитик вазифани ҳал этиш имконига эга эканлигини, ишончли натижаларни олиш мумкинлигини кўрсатади.

Валидациянинг асосий мақсади:

-лабораторияда қабул қилинган назорат аҳамиятига эга бўлган бир неча тадқиқот натижаларидан олинган ишончли натижалар олиш;

-бир намунани кўп марталаб текшириш ва ўлчаш асосида аниқ натижа олиш;

-бир намунага нисбатан бир неча усулларни солиштирма қўллаш орқали аниқ таҳлил натижасини олиш ҳисобланади.

Валидация куйидаги асосий босқичларни ўз ичига олади:

1. Усул бўйича бажариладиган талабларни шакллантириш;
2. Белгиланган талабларнинг бажарилишини таъминлайдиган усулнинг хусусиятлари ва параметрларини аниқлаш;
3. Мазкур усул ёрдамида белгиланган талабларни бажариш мумкинлигини текшириш;
4. Усул ишончилиги ҳақида баёнот [8].

Лабораторияда ўтказиладиган барча тадқиқот усуллари тўғри ишлашини текшириш учун усуллар дастлаб валидацияланиши, сўнгра верификацияланиши керак.

Аналитик усулларни верификациялашда, яъни текширишни амалга оширишда ўзаро боғлиқлик, яъни мувофиқлик даражасини баҳолаш усулларини таққослаш мажбурий ҳисобланади.

Усуллар верификацияси унинг фойдаланувчиси, яъни лаборатория томонидан тадқиқот усулини амалиётга жорий этишда ўтказилади. Бу ҳолатда лаборатория тадқиқот усуллари белгиланган талаблар бўйича амалга оширилишини исбот-далилларини келтириши керак бўлади.

Нотўғри верификация натижасида қуйидаги хатоликлар келиб чиқиши мумкин:

- техник ускунанинг нотўғри ишлаши ёки нотўғри созланиши;
- кимёвий реактивлар билан боғлиқ муаммолар;
- ўлчов тарозиларнинг нотўғри кўрсаткич бериши;
- ўлчов идишларининг нуқсонлари;
- намуна тайёрлаш босқичида пайдо бўладиган хатоликлар;
- ишлатиладиган намуналарнинг нотурғун бўлиши.

Муаммони аниқлаш учун намуна бошқа ускуналарда таҳлил қилиниши ёки ўхшаш бошқа усулда текшириб кўрилиши керак.

Тадқиқот лабораториясида жаҳон стандартларига мос келадиган сифатли реагент ва техник жиҳозлардан фойдаланилгандагина валидация ва верификация хатоликларининг олди олиниши мумкин [9].

Умуман олганда шуни қайд этиш жоизки, суд-экспертиза лабораторияларини аккредитациядан ўтказиш суд-экспертлик фаолиятини амалга ошириш шароитларини яхшилашга сабаб бўлади, меҳнат унумдорлигини оширади ва эксперт тадқиқотларини ўтказишга кетадиган ҳаражатлар кўламини камайтиради, суд экспертизасининг янги усул ва воситаларини ишлаб чиқиш бўйича илмий-тадқиқот ишларини самарадорлигини оширишга туртки бўлади.

Сифат менеджменти тизими бу ташкилот бошқарув тизимининг бир қисми бўлиб кўрсатиладиган хизмат ва ишлаб чиқариладиган маҳсулотларнинг турғун сифатини таъминлаш мақсадида жорий этилади.

Сифат менеджменти тизими буюртмачи (мижоз) нинг талабларига биноан амалга оширилади. Буюртмачилар характеристикалари уларнинг эҳтиёжлари ва умидларини қондирадиган маҳсулотларга (хизматларга) муҳтож. Буюртмачиларнинг талаб ва истаклари домий равишда ўзгариб туради, шунинг учун ташкилотлар рақобат муҳити (бозор) ва технологик тараққиёт томонидан яратилган босимни бошдан кечиради. Буюртмачи (мижоз) нинг доимий қониқишини таъминлаш мақсадида ташкилот ўз маҳсулотларини ва уларнинг жараёнларини домий равишда яхшилаб бориши керак. Ташкилотнинг сифат менеджмент тизими, бошқариш воситаларидан бири сифатида, ташкилотнинг юқори турувчи раҳбарияти ва унинг истеъмолчиларига, ташкилот талабларига тўлиқ жавоб берадиган маҳсулотларни етказиб беришга қодир эканлигига ишонч уйғотади (белгиланган маблағ ҳисобига аниқ вақт ичида зарур бўлган миқдорда сифатли маҳсулотни етказиб беради).

Сифат менеджмент тизими 8 та тамойилга асосланган:

1. Истеъмолчига (буюртмачи) эътибор қилган ҳолда иш тутиш— истеъмолчиларнинг (буюртмачи) дидига, ўзгаришларга ташкилий, услубий ва техник жиҳатдан мослашиш стратегиясини ишлаб чиқиш, рақобатли бозор шароитида фаолият юритаётган ҳар бир ташкилот ва корхона учун ҳаётий жиҳатдан муҳим.

2. Бошқарувнинг ўрни— бунга тамойилга кўра, раҳбар сифатни бошқаришнинг барча тамойилларига тизимли ёндашиши, яъни уларни ўзаро уйғунликда, алоқадорликда тасаввур қилиш лозим. Бу эса сифатни бошқариш ишларининг муваффақиятли яқунланишига хизмат қиладиган омилларни аниқлаш ва уларнинг юзага келиши учун зарур шароитларни яратишга асос бўлади.

3. Ходимларни жалб этиш— бу сифат менеджмент тизимининг асосий қоидаларидан бири бўлиб, унга кўра ҳар бир ходим сифатни бошқариш фаолиятига жалб қилинган бўлиши керак. Уларнинг ҳар бирида яхшиланишга ички эҳтиёж вужудга келгандагина мазкур мақсадга эришиш мумкин бўлади.

4-5. Жараёнли ёндашув ва у билан боғланган бешинчи тамойил бошқаришга тизимли ёндашув. Бу тамойилларга кўра, маҳсулотларни ишлаб чиқариш, хизмат кўрсатиш ва бошқарув ўзаро боғланган жараёнларнинг мажмуидир. Ҳар бир жараёнга ўзининг кириши ва чиқиши, “таъминотчилари” ва “истеъмолчилари” га эга бўлган тизим сифатида қаралади. Ушбу тамойилларга амал қилиш натижасида қарор топтирилган иерархик ташкилий тузилмага таянган ҳолда бошқарувни амалга оширишни кўзлаган ёндашувларда ўзгаришлар ясалади. Ягона жараёнларнинг ташкилий жиҳатдан ажратилган бўлинмалар томонидан амалга оширилиши оқибатида қийинчиликлар ва муаммолар юзага келишини амалиёт кўрсатди. Уларни бартараф қилиш йўлида гуруҳли ёндашув ишлаб чиқилган.

6. Доимий яхшиланиш—умуман ташкилотнинг доимий яхшиланишини ўзгармас мақсади сифатида қаралади.

7. Маълумотларга асосланган қарорлар қабул қилиш—бу тамойилни амалга ошириш асосланмаган қарорлар қабул қилишдан воз кечишни тарғиб қилади. Ҳисобот маълумотларини тўплаб, уларни таҳлил қилиш асосида қарор қабул қилинади.

8. Таъминотчилар билан ўзаро манфаатли муносабатлар - ушбу тамойил нафақат ташқи, балки ички таъминотчиларга нисбатан ҳам қўлланилади. Шунини таъкидлаш лозимки, сифатни бошқаришнинг замонавий

концепцияси исталган мақсадга йўналтирилган фаолият турини бошқариш концепциясидир. У фақат ишлаб чиқариш соҳасига таалукли бўлиб қолмай, балки давлат ва муниципал бошқарув, қуролли кучлар ва бошқа соҳаларда ҳам муваффақиятга эришишни кафолатлайди [10].

Бундан ташқари, сифатни таъминлаш тизими суд-экспертлари фаолиятининг услубий таъминотини оптималлаштиришга ёрдам беради, суд экспертизаларини мустақил равишда ўтказиш ҳуқуқини бериш учун мутахассисларни тайёрлаш шакллари ва усулларини такомиллаштириш, ўзаро баҳолаш жараёнида касбий тайёргарлик даражасининг жорий назоратини таъминлашга, тадқиқот натижаларини (хулосаларни) халқаро миқёсда шубҳасиз тан олиншига, фуқароларнинг конституцион ҳуқуқ ва манфаатларини ишончли ҳимоя қилинишига ва одил судловни таъминланишига хизмат қилади.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. O'z DSt ISO/IEC 17025:2019 Тадқиқот ва калибрлаш лабораторияларининг ваколатлилигига қўйиладиган умумий талаблар, Тошкент, 2019 // URL: <https://meganorm.ru/Index/71/71232.h>
2. Ўзбекистон Республикасининг “Суд экспертизаси тўғрисида” ги Қонуни, ЎРҚ-249-сон, 01.06.2010 й. // URL: <https://lex.uz/docs/1633102>;
3. <https://ilac.org/ilac-membership/members-by-category/>
4. <http://www.akkred.uz/static/international>
5. “Мувофиқликни баҳолаш органларини Аккредитациядан ўтказиш соҳасидаги ишларни такомиллаштиришга доир кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 349-сонли Қарори, 24.04.2019 й. // URL: <https://lex.uz/docs/4305425>;
6. Х.Сулаймонова номидаги Республика суд экспертизаси марказининг таркибий бўлимлари тўғрисидаги низомларни тасдиқлаш ҳақида, №112-ум 20.12.2019 й. // URL: http://sudex.uz/?page_id=99
7. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ҳузуридаги Х.Сулаймонова номидаги Республика суд экспертизаси марказининг ОРҚ “Сифат бўйича қўлланмаси”, 05.12.2019 й.;
8. Нефедов С.Н., Силивончик И.А., Тишкевич М.И. Валидация методик судебной экспертизы в соответствии с рекомендациями международных организаций // Вопросы криминологии, криминалистики и судебной экспертизы: Сб. науч. тр. Мн., 2012. // URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=29434955>;
9. <http://intermedica.com.ua/ru/articles/laboratornaja-dagnostika16/validacija-i-verifikacija-v-laboratorii>;
10. Ғ.Ҳожиаҳмедов, И.Яхяева, М.Умарова, А.Усмонов, Сифат менежменти, Тошкент, 2012 йил // URL: <http://staff.tiame.uz/storage/users/476/books/E96dzvTASdrueE64gG0SmxxvF7UaDQ64a257JAj0.pdf>.